

215).

S. XIV: «Si per ventura no-s poden empenyar, fan semblant que sien parteres, e han fill suposat, per tal que romanents *viudes*, puixen viure opulentment a messió dels pubils», BMetge, *Somni* (III, NCL., 119.3 = Rig., 304.21, sense cap variant ms.); «si la *viuda* pobre que li preste diners», StVicençF (*Serm.* III, 223.7); Eiximenis (*Do. Comp.*, NCL., 71, 122); Corbatxo (*B DLC* XVII, 120); *Curial* (NCL. I, 105 = ed. Par., lín. 1875, 11945, 15092, contra un cas de *vidua*, 8035). I encara que en els textos de Lull abunden més les formes citades i *vidua*, també n'hi ha de *viuda* en testimonis inobjectables, i de to més familiar: «Ay mesquina!, *viuda* romans de Pare e de Fill!», *Benedicta Tu*, 323; «senyals de mort són infants òrfens e fembres *viudes*», *Li. de Home*, 14.

En Jaume Roig és constant, i assegurat sempre per la mesura del vers: «Nòvia abomina / --- / muller deposa / --- / drudes encorre, / --- / *viudes* aýra / ---», «assetjat / Hierusalem / --- / una vehina / *viuda* juhia / mig fill cohia, / en ast, partit, / com a cabrit», «casat defunt / may fon trobat / amonedat: / a *viuda* amaga, / ultra axò-s paga / del millor dot», «pus foll lo fan / e ignocent, / grosser, dolent; / *viudes*, pus nicis, / de pijós vicis» (*Spill*, 12805, 9321, 6869, 9359); o *enviudar*: «les amazones / --- / dels que restaren / vius lurs marits, / sans o ferits / d'una batalla, / de colp d'estralla / les *enviudades*, / avalotades, / tots los nafraven» (*Spill*, 9403; de nou 783 i 4241), «*De enviudar*» és el títol del llibre IV del poema, vv. 15406ss. (p. 237 de l'ed. Chabàs).

Recordem que *viuda* surt a cada pas en JoMartorell, i com a forma única, que he comprovat en l'ed. prínceps, no sols com a nom de la *Viuda Reposada*, personatge cabdal en la novel·la, sinó per a totes, des del començament de l'obra: «dix la Comtessa --- aquest calze de dolor --- tan amarc és per a mi, que só stada --- orfe de pare e de mare, e *viuda* de marit e senyor viu» (cap. 3, Ag., 16.7f.), «restaren moltes dones *viudes* e òrfenes de pares» (Ag. II, 252), i passim (V. infra junt amb *viudo*). En fi *viuda* és la forma general en els clàssics valencians del S. xv (sense excepció des dels anys 1410): Isabel de Villena, *Vita Christi* (II, cap. 113), Rois de Corella (*O. C.*, 326), *Canç Sat. Val.* (passim, *Coll. de Viudes i Donzelles*, Joan Joan, 3092).

La forma del cat. popular era des dels orígens *viuva*, resultant de la vocalització normal de ð en *y*, en el pre-literari *viðva*, amb evolució paral·lela a la de MINÜA en *minva*, HEDERA en *heura*, FOÐR en *foure* > *folre*, *folro*; tal com en aquest (o en *malauta* > *malalta*, *gauta* > *galta* etc.) *viuva* es tornà en part *vilva*: *viuves* Arnau de Vilanova (NCL. I, 194.25); «los clergues, e-ls monjes, las *viuvas* e-ls òrfens ---» repetidament en l'arcaic text mallorquí del *Marsili* (DAG.); «pres-se a pe<n>yorar pubyls e *viuves* que non poseÿen re», «--- pubil ne *viuva* ---» en el procés contra el famós Batlle de Camarasa, de 1295 (CaCandi, *MiscHiCat.* II, 184); la forma de Lull, la pròpia (si no única), degué ser *vilva*: «per habundància de crueltat són hòmens deseretats; e són fembres, *vilves*; e són hòmens, po-

bres» (*Merav.*, NCL. III, 120); ¹ *vilves* en un dels mss. de Desclot de més qualitat (V), NCL. IV, 148.6 (veg. l'aparat); i el poble de *Vilves* prop d'Artesa de Segre.

Al costat d'això s'introduí en la terminologia legal la forma purament llatina *vidua*, que és la dels *Usatges* i altres textos legals i cancellerescs en llatí: tothom recordava l'*Usatge 147 De Vidua*; forma sovint deixada igual (no sempre)² en llurs versions catalanes posteriors. I és aquesta forma allatinada de les traduccions catalanes dels *Usatges* (al capdavant text secundari, car l'autèntic era en llatí), la que ha estat responsable de la considerable extensió d'aquesta variant en català.

Car això repercutí en l'ús d'alguns autors; però sobretot en el dels notaris i escribes, més acostumats a escriure en llatí i vivint en un món de textos legals i oficials en aquesta llengua: cal comptar, doncs, amb el fet que els nostres mss. ens dissimulen la preponderància absoluta de *viuva*, *vilva*, *viuda*, en la llengua viva, les quals canviaven ells ben sovint en *vidua*, no autògraf: és segur que en els casos de *vidua* en Lull,³ Muntaner⁴ etc., l'autògraf si el tinguéssim no ho posaria així; altrament en els mateixos textos transmesos es veu bastant que l'autor posa *vidua* a títol de terme legal o eclesiàstic, o àdhuc purament llatí, encara que sigui en context romànic.⁵

La forma *vidua* és molt repetida i general en el *L. de les Dones* d'Eiximenis (144.1f., 145.1, 145.23, 30, 34, 146.11, 147.8, 16, 21, 22, 24, 27), excepció única «*Viduum eius benedicens benedicam*, ço és que la *vidua* ---» (145.24): aquí, doncs, no és verament cat. sinó que explica el mot llatí, repetint-lo: impossible trobar una prova més eloqüent que el savi franciscà no considerava que hi hagués altra forma catalana que *viuda*; i això ens fa descreure que sigui d'ell la grafia d'algun altre passatge d'Eiximenis, on els copistes ens han transmès *vidua* (*Terç*, NCL. VI, 28).

Tal com ho fa l'incunable del *Libre de les Dones* canviant-li-ho sovint en *vidua* allà on el text de tots dos manuscrits, A i B, porta *viuda* (per ex. en el capítol 263, f.º 246v2); de nou molts de *viuda*, pp. 151, 153 etc.; jo mateix he comprovat això damunt el ms. de Chantilly, lectura inequívoca (p. ex. a la fi del capítol 4, on també l'incunable posa *viudes*); el més antic i més genuí d'aquesta obra, basat en l'exemplar de mà de quan ell era bisbe d'Elna. Una altra prova eloqüent està en els seus versos, amb què detracta Cerverí (imitant el seu *Maldit*): «ne us bastaven donzelles, / ne *viudes*, ne sagrades, / ne dones maridades», en el capítol 950 del *Terç*.⁶

No és que la forma *vidua* no vagi entrar gens en el llenguatge parlat, car tenim algun cas de la mesura trisíl·laba *vidüa* provada en l'interior d'un vers (un de BMetge i un de Turmeda en el vol. x dels NCL.). Però és *viuda* la que apareix no sols en tots aquells clàssics, sinó també en una munió de textos poc estudiats i de llenguatge viu. El ms. bàsic P de les *VidesR* porta una vegada *visoes*, 110v1 (amb el tractament ross. de la -d- com -z-), però en altre passatge l'autògraf devia portar *viuda* (166v2, n. 8), car només a base dels cinc